

1915-2015: Η 100χρονη ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ/ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΕΡΥΘΡΩΝ

Δρ Ανδρομάχη Ι. Οικονόμου
Διευθύντρια Ερευνών
Κέντρο Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών

3 Οκτωβρίου 2015, Ερυθρές (Κριεκούκι)

Στους αγρότες και τις αγρότισσες
που πότισαν με τον ιδρώτα τους
την κριεκουκιώτικη γη.

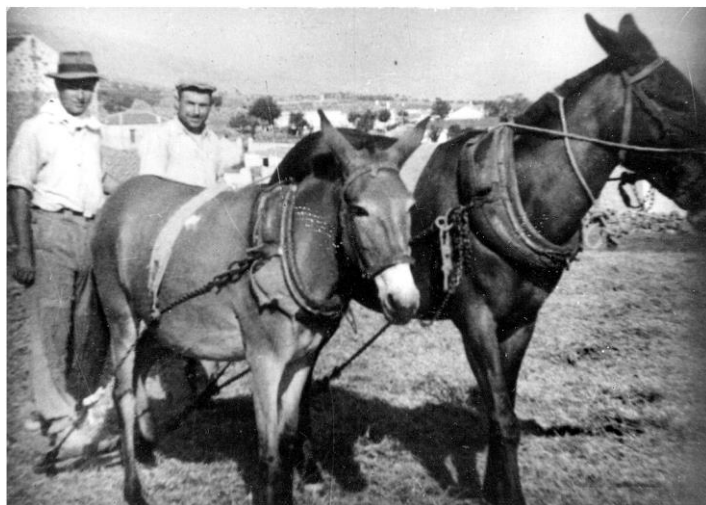
Ο οικισμός του σημερινού δήμου Ερυθρών, που είναι ευρύτερα γνωστός και με το αρβανίτικο όνομά του Κριεκούκι, είναι κτισμένος στους πρόποδες του όρους Κιθαιρώνα, στα όρια του Ν. Αττικής με το Ν. Βοιωτίας στραμμένος προς το βορρά, προς το μεγάλο «κυματοειδή» κάμπο του (55.000 –60.000 στρ.) που εκτείνεται και πέρα από τα γεωφυσικά και διοικητικά όρια που θέτει ο βοιωτικός Ασωπός. Ο κάμπος αποτέλεσε και αποτελεί μέχρι σήμερα ισχυρό στοιχείο της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ταυτότητας των Ερυθρών. Η κωμόπολη (αριθμεί, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, 3215 κατ.), έχει ένα ιδιόκτητο κάμπο εκτάσεως περίπου 65.000 στρεμ. όπου κυριαρχούν κυρίως εκτατικές καλλιέργειες με ετήσια φυτά όπως δημητριακά (με βασιλιά/προεξάρχον το σιτάρι και ποικιλίες του που ευδοκίμησαν για μεγάλη περίοδο και έγιναν τοπικές ποικιλίες όπως κυρίως το μονολόι, το μαυραγάνι, λήμνος, κ.ά αλλά και κριθάρι, βρώμη, σίκαλη κ.ά) αμπέλι (με ποικιλίες όπως το ασπρούδι, το ασύρτικο, ο ροδίτης, ο σιδερίτης και τις νεότερες ποικιλίες) και ψυχανθή (όσπρια κυρίως ρεβύθια και φακές, λιγότερα κουκιά και φασόλια), βαμβάκι, και δευτερευόντως, λόγω έλλειψης του νερού, κηπευτικά (πατάτες, κρεμμύδια), και περιορισμένης/εντοπισμένης έκτασης ελιές (Οικονόμου 1992, 2007, Φίλιππας 1939, Αναγνωστόπουλος 1939, Τσαλίκης 1965, Σολωμός 1962).

Η αναγνώριση του σημερινού χωριού ως ανεξάρτητου δήμου ανάγεται επίσημα με Β.Δ το 1875 και του οποίου γιορτάζουμε αυτή τη χρονιά (το 2015) τα 140 χρόνια από την «ληξιαρχική πράξη γέννησής του» με την διοικητική απόσχιση/διαχωρισμό από τον Δήμο Ειδυλλίας [ΦΕΚ 7 Μαρτίου 1875] με 1328 κατοίκους αρχικά. Με την ονομασία Κριεκούκι (*krie*=κεφάλι *kuki*=κόκκινο) το χωριό είναι γνωστό από τον 16^ο αι. σύμφωνα με γραπτές πληροφορίες από τα οθωμανικά κατάστιχα της περιόδου εκείνης (Balta 1990-91). Φυσικά τα αρχαιολογικά ευρήματα/τεκμήρια και οι πληροφορίες από τις αρχαίες πηγές μαρτυρούν κατοίκηση της περιοχής των Ερυθρών από την αρχαιότητα με πόλεις όπως οι αρχαίες Ερυθρές, οι Υσιές, το Σκώλον.

Ο κάμπος, που αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για την εγκατάσταση αλλά και την διέλευση πληθυσμών από την περιοχή, δεν έπαψε να καλλιεργείται καθόλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και από γεωργούς που έμεναν στα Βίλια, μετέβαιναν στο Κριεκούκι και παρέμεναν εδώ για τις αγροτικές εργασίες.

Στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ελληνικού κράτους (1895) ο κάμπος με τη βοήθεια Γερμανών μηχανικών (Ντε Μάγιερ)

χωρίστηκε σε λωρίδες («λαχίδια») και διανεμήθηκε στους κατοίκους (60 στρ./οικιακή ομάδα).

Αλωνισμός με άλογα στον κάμπο των Ερυθρών

Η εκτέλεση των περισσότερων αγροτικών εργασιών γινόταν, μέχρι τη μεταπολεμική περίοδο, χειρονακτικά με τη χρήση γνωστών αγροτικών τεχνικών και με τη βοήθεια ενός απλού τεχνολογικού εξοπλισμού με χειροκίνητα εργαλεία και ζωοκίνητα αλέτρια. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε το ξύλινο άροτρο (κολοβίνα) το οποίο κατασκεύαζαν μόνοι τους οι αγρότες και στη συνέχεια το σιδερένιο και εξελιγμένο αλέτρι (παρμέντα γκα χέκουρ) το οποίο προμηθεύονταν από την αγορά (εργοστάσιο Καζάζη-Γκλαβάνη στο Βόλο) ή κατασκεύαζαν και επισκεύαζαν στα τοπικά σιδεράδικα και μηχανουργεία (Αφοι Βενέτη).

Θερισμός δημητριακών με το δρεπάνι (περίπου 1948-9)

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις ήταν περιορισμένες λόγω των υγρών εδαφών (βαρικά) και της διατήρησης των νερών ενώ ορεινές εκτάσεις στις πλαγιές του όρους Κιθαιρώνα (Οσνά, Άρατ ε Λουκάιτ κ.ά) συμπλήρωναν την αναγκαία καλλιεργήσιμη γη.

Αυτή ήταν εν ολίγοις η εικόνα του χωριού μας και της αγροτικής/γεωργικής του παραγωγής στις αρχές του 20ού αι. που έχουμε τις πρώτες και καρποφόρες προσπάθειες για την δημιουργία ενός συλλογικού οργάνου υπεύθυνου για την οργάνωσή της.

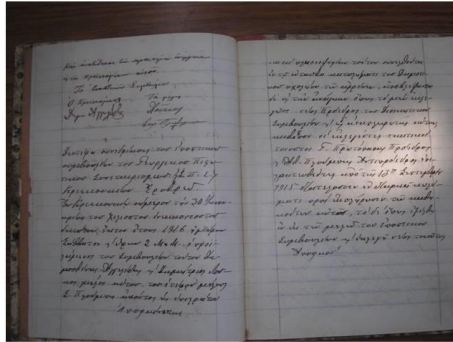
Σαράντα μόλις χρόνια (1875) από την ανακήρυξη των Ερυθρών σε ανεξάρτητο δήμο έχουμε την ίδρυση του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού (1915) και έκτοτε, Δήμος και Συνεταιρισμός, διανύουν μαζί μια κοινή πορεία.

Η βαθιά τομή στην αγροτική εκμετάλλευση και τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας στις Ερυθρές ξεκινάει το 1915 με την ίδρυση του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού Ερυθρών (όπως ονομαζόταν έτσι αρχικά) ο οποίος συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πρώτους και περισσότερο δραστήριους αγροτικούς συνεταιρισμούς στην Ελλάδα που ιδρύθηκαν με το νόμο 602/1914 «Περί Συνεταιρισμών» (Αβδελίδης κ.ά 1981). Λέγεται μάλιστα ότι είναι ο δεύτερος συνεταιρισμός (μετά από αυτόν του Αλμυρού) που ιδρύθηκε με τον νόμο του 1914. Το πρώτο καταστατικό του εγκρίθηκε τον Απρίλιο του 1915 {με την πράξη υπ' αριθμ. 23073/29.4.1915} με απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Το 2003 άλλαξε η ονομασία του Συνεταιρισμού και από Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός έγινε Αγροτικός Συνεταιρισμός Ερυθρών διευρύνοντας έτσι και τον κύκλο των δραστηριοτήτων του από τον κλειστό και περιορισμένο «γεωργικό» τομέα στον ευρύτερο «αγροτικό».

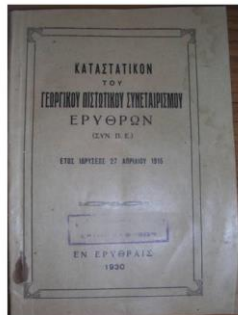
Το πρώτο τέταρτο του 20ού αι., την περίοδο δηλ. που ιδρύεται ο Συνεταιρισμός, ήταν μια δύσκολη, εμπόλεμη και οικονομικά ταραγμένη περίοδος η οποία συνέτεινε στη δημιουργία των περισσότερων συνεταιριστικών οργανώσεων (Παπαγαρυφάλλου 1973:91). Έτσι, και η ίδρυση του Συνεταιρισμού Ερυθρών προέκυψε ως ανάγκη για την αντιμετώπιση άμεσων προβλημάτων τα οποία δυσκόλεψαν την καλλιέργεια των αγρών από την επιστράτευση νέων και την επίταξη αροτριώντων ζώων για τους Βαλκανικούς πολέμους (1912-13) (Οικονόμου 2004:15). Υλοποιήθηκε δε σε μια εποχή που είχε αρχίσει να ωριμάζει και στην Ελλάδα η ιδέα του συνεταιρισμού στα πλαίσια της διεύρυνσης του ρόλου του κράτους και της διείσδυσης κεφαλαίων στον αγροτικό τομέα (Αβδελίδης κ.ά 1981:17).

Το πρώτο πρακτικό του Δ.Σ του Συνεταιρισμού
Απρίλιος 1915

Χαρακτηριστικό είναι ότι τον πυρήνα της πρώτης ιδρυτικής ομάδας του Συνεταιρισμού αποτελούσαν εγγράμματοι, άσχετοι φαινομενικά με τη γεωργία, οι δημοδιδάσκαλοι Σοφοκλής Πλούμπης και Γεώργιος Παπαγκίκας, ο γιατρός Γεώργιος Παναγή Πρωτόπαππας και ο φαρμακοποιός Γιάννης Γιαννίσης (γαμπρός στο Κριεκούκι) οι οποίοι πλαισιώθηκαν από αγρότες και επαγγελματίες–ιδιοκτήτες αγροτικής γης (Τσαλίκης 1965:31, Οικονόμου 2004:15-17).

Το καταστατικό του ΓΠΣ Ερυθρών το 1930

Ορισμένοι από αυτούς θα εκλεγούν στα διοικητικά όργανα του Συνεταιρισμού και θα στηρίξουν την προσπάθεια από τα πρώτα της κιόλας βήματα. Τα ιδρυτικά μέλη ήταν αρχικά 62 για να φτάσει στη συνέχεια ο αριθμός τους τα 700 μέλη και περιελάμβανε γεωργούς με μικρό, μεσαίο και μεγάλο αγροτικό κλήρο.

Ιδρυτικά μέλη του Συνεταιρισμού κατά την 50ετηρίδα (το 1966)

Σήμερα (2015) είναι εγγεγραμμένοι 561 συνεταίροι-μέλη από τους οποίους οι 262 είναι ενεργοί αγρότες. Ας σημειωθεί ότι κατά την πρώτη 50ετία της λειτουργίας του Συνεταιρισμού το 97% των αγροτικών νοικοκυριών ήταν μέλη του.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι πριν την επίσημη ίδρυση του Συνεταιρισμού το συνεταιριστικό πνεύμα ήταν έκδηλο στο χωριό μας και εκφραζόταν μέσα από την ίδρυση της «Κτηματικής Αδελφότητας Κριακουκίου» η οποία μετονομάστηκε αργότερα σε «Κτηματικό Σύλλογο Κριακουκίου» (Παπαγαρυφάλλου 1973:98) αλλά και τον «Σύνδεσμο Αλληλοβοήθειας» (1912) προσπάθειες που προετοίμαζαν το έδαφος για μια στιβαρότερη συλλογική και συνεταιριστική δράση.

Το συλλογικό, συνεταιριστικό πνεύμα διέκρινε τους κατοίκους του χωριού μας και στο Δήμο Ερυθρών ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στη συνέχεια και οι παρακάτω συνεταιρισμοί: Γαλακτοκομικός (1924), Αγελαδοτροφικός (1937), Μελισσοκομικός (1947), Αμπελουργικός (1977).

Το εύρος των δραστηριοτήτων του Γ.Π. Συνεταιρισμού στην 100χρονη μέχρι σήμερα πορεία του είναι μεγάλο, σημαντικό και ποικίλο, γεγονός που μας βοηθά να ανιχνεύσουμε και το ρόλο του στη διαδικασία του γεωργικού εκσυγχρονισμού και στην εφαρμογή διαρθρωτικών αλλαγών στη γεωργία κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του Συνεταιρισμού στην ανασυγκρότηση της αγροτικής παραγωγής και της κοινωνικής ανάπτυξης του τόπου μας τις ιδιαίτερα δύσκολες πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες (1950-70).

Το Δ.Σ του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού έξω
από τα γραφεία κατά την εορτή της 25^{ης} Μαρτίου 1961

Στη συνέχεια, ας δούμε αναλυτικά τους τομείς δραστηριότητας του Συνεταιρισμού στην 100χρονη πορεία του.

Το πληροφοριακό μας υλικό προέρχεται από το αρχειακό υλικό του Συνεταιρισμού, προφορικές μαρτυρίες με αγρότες μέλη του Συνεταιρισμού και διοικητικούς υπαλλήλους [ευχαριστώ θερμά όλους όσους συνέβαλλαν σε αυτό και εκείνους που δεν είναι πλέον ανάμεσά μας]. Επίσης στοιχεία για τον Συνεταιρισμό υπάρχουν στις μελέτες του Κ. Παπαπέτρου (1969) και των γεωπόνων Γ. Φίλιππα (1949), Π. Σολωμού (1962) και του κοινωνιολόγου Αθ. Τσαλίκη (1965) καθώς και στην εργασία (2004) με λεπτομερή αναφορά στις δραστηριότητες της πρώτης 50ετίας του Συνεταιρισμού του πρόσφατα εκλιπόντος Κων/νου Δημ. Οικονόμου ο οποίος διατέλεσε επί χρόνια υπάλληλος και προϊστάμενος του λογιστηρίου (1939-1965) [το βιβλίο του είναι προσβάσιμο ηλεκτρονικά στην ιστοσελίδα του Συνεταιρισμού χάρη στην προσφορά της οικογένειάς του].

Τομείς δραστηριότητας

Ο Συνεταιρισμός από τα πρώτα χρόνια της ιδρύσεώς του δραστηριοποιήθηκε στην αγορά σύγχρονων γεωργικών εργαλείων και μηχανημάτων επενδύοντας συνεταιρικά κεφάλαια και τραπεζικά δάνεια, στη διαχείριση της χορτονομής των αγρών, στην προμήθεια σπόρου για σπορά και χημικών λιπασμάτων, στην καλλιέργεια των αγρών (όργωμα, σπορά, θέρος). Οι παραπάνω δραστηριότητες αποτέλεσαν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και τις βασικές πηγές των εσόδων του Συνεταιρισμού.

Από τις πρώτες φροντίδες που ανέλαβε το 1916 ο νεοσύστατος Συνεταιρισμός ήταν η διαχείριση της χορτονομής/χορτολειαδικής χρήσης των αγρών της περιοχής (εκτάσεως 45.000 στρ.) στα τοπικά αλλά και τα διερχόμενα κοπάδια και τα έσοδα διεντίθεντο για κοινωφελή έργα βελτίωσης και αξιοποίησης στον κάμπο.

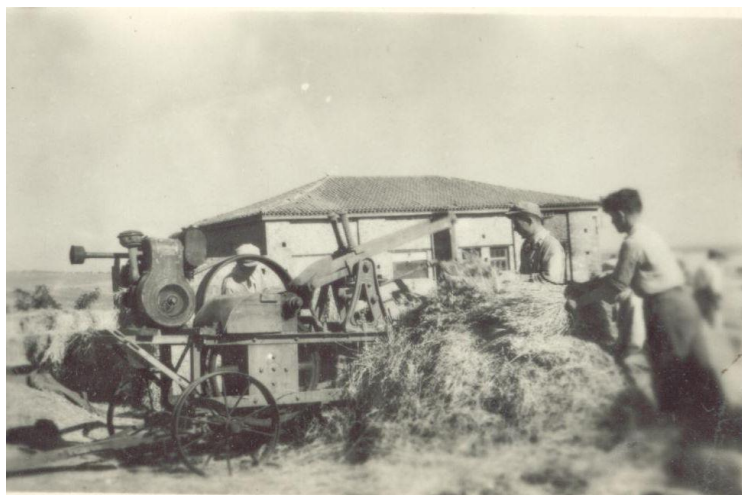
1. Εκμηχάνιση της γεωργίας

Η πρώτη προσπάθεια εκμηχάνισης της γεωργίας ξεκίνησε από το στάδιο του αλωνισμού με την επένδυση ιδιωτικών κεφαλαίων. Σχεδόν ταυτόχρονα με τις διεργασίες για την ίδρυση του Συνεταιρισμού το 1914 αγοράστηκε η πρώτη ατμοκίνητη αλωνιστική μηχανή (μπατόζα), που ήταν συνιδιοκτησία επτά αγροτών. Το 1918, προστέθηκε άλλη μία και ο αλωνισμός όλων σχεδόν των δημητριακών άρχισε να γίνεται πλέον μηχανοκίνητα.

Αλωνισμός σταριού με μπατόζα (περίπου 1950)

Τα πρώτα αγροτικά μηχανήματα που αγοράστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '20 με συνεταιριστικά κεφάλαια ήταν μια ατμοκίνητη αλωνιστική μηχανή τύπου Marshall, ένα βενζινοάροτρο και μια χορτοδετική/αχυροδετική μηχανή. Στη συνέχεια ο μηχανολογικός εξοπλισμός ενισχύθηκε από την αγορά ενός αλυσοφόρου και ενός τροχοφόρου γεωργικού ελκυστήρα, ενός δεύτερου αλωνιστικού συγκροτήματος και δύο χορτοδετικών μηχανών. Την πρώτη μεταπολεμική περίοδο ο Συνεταιρισμός προμηθεύεται νέα μηχανήματα (μεταξύ των οποίων δύο θεριζοαλωνιστικές μηχανές) και η εκμηχάνιση της γεωργίας προχωράει με ταχύτατο ρυθμό σε όλα σχεδόν τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας των δημητριακών (όργωμα, σπορά, θερισμός, αλωνισμός).

Δέσιμο άχυρου για τα ζώα (1948)

Το διάστημα 1937-1965 ο μηχανικός εξοπλισμός ενισχύθηκε με την αγορά ερπυστριοφόρων και τροχοφόρων γεωργικών ελκυστήρων μεγάλης ιπποδύναμης, φορτηγών αυτοκινήτων και άλλων καλλιεργητικών μηχανημάτων (άροτρα, δισκοσβάρνες, καλλιεργητές) (Παπαπέτρου Κ.Δ. 1969 και Οικονόμου Κ. 2004). Το 1937 απέκτησε τον πρώτο αλυσοφόρο γεωργικό εκλυστήρα [τρακτέρ 55 ίππων], το 1943 το δεύτερο αλωνιστικό συγκρότημα, το 1949 τον δεύτερο αλυσοφόρο ελκυστήρα, το 1955 τον τρίτο ελκυστήρα και το 1958 τον τέταρτο. Το 1955 απέκτησε την πρώτη θεριζοαλωνιστική για να συμπληρωθεί το 1956 με την δεύτερη και το 1958 με την τρίτη. Έτσι, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '50, οι βασικές γεωργικές εργασίες είχαν πλέον σχεδόν εκμηχανισθεί.

Εικόνα του κάμπου την εποχή του θέρους μετά την πλήρη εκμηχάνιση της γεωργίας (2008)

Το 1978 αγοράστηκαν έξι (6) ερπυστριοφόρα τρακτέρ βαρέως τύπου με τα οποία γίνεται, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, μέχρι σήμερα η βαθεία και υπερβαθεία άροση. Ο μηχανικός εξοπλισμός ενισχύθηκε με την αγορά τεσσάρων (4) βαμβακοσυλλεκτικών μηχανών και τριών (3) φορτηγών αυτοκινήτων.

Την τελευταία δετία σε αντικατάσταση αλλά και ενίσχυση του τεχνολογικού αγροτικού εξοπλισμού του ο Συνεταιρισμός αγόρασε/προμηθεύτηκε ένα τροχοφόρο ελκυστήρα (106 HP), μια νέα βαμβακοσυλλεκτική μηχανή και ένα φορτηγό αυτοκίνητο ενώ προχώρησε στη βελτίωση του συγκροτήματος παραγωγής ζωοτροφών και σχεδιάζει την άμεση μετεγκατάστασή του σε ανακατασκευασμένους ιδιόκτητους και πιο λειτουργικούς χώρους.

Ο σύγχρονος γεωργικός εξοπλισμός του Αγροτικού Συνεταιρισμού Ερυθρών (2015)

Η εκμηχάνιση της γεωργίας επέφερε σημαντικές τεχνολογικές και κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές από τη δεκαετία του '60 και ύστερα. Το όργωμα με βαθιά άρωση απάλλαξε τα εδάφη από τα λιμνάζοντα νερά και μετέτρεψε όλα τα χωράφια σε καλλιεργήσιμα γεγονός που οδήγησε στην οριστική εγκατάλειψη των μικρών ορεινών κλήρων. Η εκμηχάνιση της γεωργίας, στην οποία πρωτοστάτησε ο Συνεταιρισμός, επέφερε σημαντικές τεχνολογικές και κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές από τη δεκαετία του '60 και ύστερα. Οι καλλιέργειες άλλαξαν με την εισαγωγή νέων και βελτιωμένων προϊόντων (π.χ βαμβάκι, πεπόνι) και έγινε επέκταση άλλων (π.χ αμπέλι) με νέες ποικιλίες. Οι αλλαγές στο αγροτικό τοπίο έγιναν έντονα αισθητές με εναλλαγές στα χρώματα των καλλιεργήσιμων χωραφιών, αλλαγές στην πανίδα (εξαφάνιση καβουριών, βατράχων κ.ά) και στην χλωρίδα της περιοχής (εξαφάνιση άγριας τουλίπας, μείωση άγριων ζουμπουλιών) .

2. Κατασκευή έργων υποδομής

Ο μηχανικός εκσυγχρονισμός της γεωργίας υποστηρίχτηκε από τη κατασκευή διαφόρων αναγκαίων έργων υποδομής. Βελτιώθηκαν οι υπάρχοντες αγροτικοί δρόμοι και διανοίχθηκαν νέοι, κατασκευάστηκαν γεφύρια, διευθετήθηκαν ρέματα, έγιναν εγγειοβελτιωτικά έργα, δεντροφυτεύτηκαν παραποτάμιες περιοχές (στον Ασωπό) και έγιναν απόπειρες άντλησης νερού (με γεωτρήσεις), αγαθό το οποίο στερείται η περιοχή μας.

Κατασκευή αγροτικού δρόμου στο ρέμα του Αγ. Δημητρίου (1957)

Ισοπέδωση αγροτικού δρόμου με μηχανήματα του Συνεταιρισμού (1956)

Στα έργα υποδομής εντάσσεται η απόκτηση ιδιόκτητων γραφείων το 1934 στο κέντρο της κωμοπόλεως καθώς και «η ανέγερση νέων σύγχρονων αποθηκών, εγκαταστάσεων υπόστεγων και μηχανουργείου των γεωργικών μηχανημάτων του Συνεταιρισμού» κατά το έτος 1957 (Οικονόμου 2004:95).

Μερική άποψη των νεόδμητων αποθηκών (τέλη δεκαετίας '50)

3. Αγροτική πίστη (δανεισμός)

Τη χορήγηση καλλιεργητικών δανείων είχε αναλάβει ο Συνεταιρισμός από την ίδρυσή του με δάνεια της Εθνικής Τράπεζας η οποία από το έτος 1915 επεξέτεινε τις πιστώσεις και προς τον γεωργικό τομέα (Παπαγαρυφάλλου 1973:150-2 και 163).

Από το 1930, ο Συνεταιρισμός προώθησε την αγροτική πίστη με τη σύναψη μακροπρόθεσμων δανείων με τη νεοσυσταθείσα τότε Αγροτική Τράπεζα (1929) και τη σύναψη βραχυπρόθεσμων δανείων με τους συνεταίρους. Η πλειοψηφία των μελών (περίπου 75%) έκανε χρήση των ετήσιων αυτών καλλιεργητικών δανείων, είτε με τη μορφή γεωργικών εφοδίων (λιπάσματα, προμήθεια σπόρου, αρόσεις χωραφιών κ.ά) είτε σε μετρητά. Τα μεσο-μακροπρόθεσμα δάνεια που προορίζονταν για επενδύσεις στον αγροτικό τομέα (ανανέωση κινητού και ακίνητου αγροτικού εξοπλισμού) συνάπτονταν απευθείας με την Αγροτική Τράπεζα χωρίς τη διαμεσολάβηση του Συνεταιρισμού (Αβδελίδης Π. κ.α 1981:342-358). Από το 1956 μέχρι το 2000 ο Συνεταιρισμός ανέλαβε την απευθείας άσκηση αυτοτελούς αγροτικής πίστης με τη χορήγηση ετήσιων καλλιεργητικών δανείων και από το 2001 σταμάτησε σταδιακά την δραστηριότητα αυτή (αγροτική πίστη).

4. Αγροτική εκπαίδευση

Ιδιαίτερη φροντίδα επέδειξε ο Συνεταιρισμός για την εκπαίδευση των αγροτών σε γεωργικά θέματα που είχε ξεκινήσει και οργανωνόταν στην Ελλάδα με την ίδρυση ανώτερων εκπαιδευτικών οργανισμών (Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών 1920, Γεωπονικό Τμήμα Πανεπιστημίου Θεσ/νικης 1927, Γεωργική Συνεταιριστική Σχολή 1938, δημιουργία Κατωτέρων Γεωργικών

Σχολών 1920 κ.ά). Ενίσχυσε λοιπόν το έργο της Αστικής Γεωργικής Σχολής Ερυθρών που λειτούργησε από το 1935 έως το 1938, προχώρησε στην δημιουργία πειραματικού αγρού (1923) και πειραματικού φυτωρίου (1923) καθώς και στην οργάνωση και τον εμπλουτισμό της Αγροτικής Βιβλιοθήκης (1954).

Αλωνισμός σταριού με μπατόζα. Σε πρώτο πλάνο ο μηχανικός του Συνεταιρισμού Παναγ. Καλογιάννης και πίσω του το πρώτο τρακτέρ Deering

5. Αναδασμός της γης

Ένα από τα σημαντικότερα και πρωτοπόρα έργα του Συνεταιρισμού υπήρξε ο αναδασμός της γης. Ο πολυτεμαχισμός της αγροτικής γης [που είναι αποτέλεσμα του αμφιπλευρικού κληρονομικού συστήματος διανομής της περιουσίας στην περιοχή μας] αποτέλεσε τροχοπέδη στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού της γεωργίας και οδήγησε στην αδυναμία αξιοποίησής της ως δυναμικού κεφαλαίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι προπολεμικά ιδιοκτησία 175 στρ. ήταν κατατμημένη σε 32 τεμάχια –το μικρότερο 1 στρ. και το μεγαλύτερο 30 στρ.- αλλά και πριν τον αναδασμό (το 1962) ο μ.ο μεγέθους των αγροτεμαχίων δεν υπερέβαινε τα 8 στρ. (πβ Γεωργική Απογραφή 1928, Παπαγαρυφάλλου 1973:145). «Η μεγάλη κατάτμησις της αγροτικής μας ιδιοκτησίας...κατέστησε την συνεταιριστικήν οργάνωσιν, όχι μόνον απαραίτητον ανάγκην δια τον γεωργόν, αλλά και ένα απαραίτητον συνεργάτην του Κράτους δια την εφαρμογήν της γεωργικής του πολιτικής» (Αλιβιζάτος 1939 α).

Η αναδιανομή της γης λοιπόν πρόβαλε ως η μόνη λύση και με την πρωτοβουλία του Συνεταιρισμού προχώρησε ο μεγάλος αναδασμός των 35.000 περίπου στρεμμάτων, -στα οποία συμπεριλαμβάνονται περίπου 2000 στρεμ. κοινόχρηστα-,

αφήνοντας εκτός αναδασμού 5-6.000 στρ. στα διοικητικά όρια του Δ. Ερυθρών.

Η καλλιεργήσιμη γη μοιράστηκε σε 1603 μερίδες για 916 ιδιοκτήτες (μ.ο ιδιοκτησίας 35 στρ.) και οι μικρές ιδιοκτησίες συγκεντρώθηκαν σε «ομάδες» σε συγκεκριμένες περιοχές (*Καραούζι, Κυριαζί, Πλατάνι, Κουρμπάν Γεφύρι, Βρωμόβρυση*). Το μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων μετά τον αναδασμό (1966) εξακολουθούσε να παραμένει μικρό και οι κλήροι από 1-50 στρ. αντιπροσωπεύουν ποσοστό 91%. [Στην ιδιοκτησία κατά οικιακή ομάδα κυριαρχούν οι μικροί κλήροι όπου το 78% κατέχουν κλήρο από 1-50 στρ. ενώ αξιοσημείωτο συγκριτικά είναι το ποσοστό (7%) των μεγαλοϊδιοκτητών που έχουν κλήρο 101-407 στρεμ.]

Το μικρό μέγεθος των γεωργικών κλήρων αποτελεί μέχρι σήμερα τροχοπέδη στην εξέλιξη της γεωργίας παρόλη την εκμηχάνιση και την εύκολη πρόσβαση σε αυτούς. Ωστόσο το μεγαλύτερο πρόβλημα στην εξέλιξη της γεωργίας προς δυναμικές και προσοδοφόρες καλλιέργειες παραμένει μέχρι σήμερα το νερό. Η αρδευόμενη γεωργία δεν καλύπτει παρά μικρό ποσοστό (περίπου 10%) και στηρίζεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Σημερινή άποψη του κάμπου των Ερυθρών μετά τον αναδασμό (2012)

Η ολοκλήρωση το αναδασμού το 1966 έδωσε νέα ώθηση στον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τεχνολογικού εξοπλισμού και με την ανάπτυξη τοπικού μηχανουργείου (Αφοι Βενέτη) με ειδίκευση στην κατασκευή μηχανοκίνητων αρότρων με υπερτοπική εμβέλεια. Την ίδια χρονική περίοδο εντάθηκε και η διάθεση για την επένδυση ιδιωτικού κεφαλαίου για αγροτικό εξοπλισμό (μηχανήματα. αποθήκες κ.ά) που συνεχίζεται μέχρι σήμερα περιορίζοντας σταδιακά το ρόλο του Συνεταιρισμού.

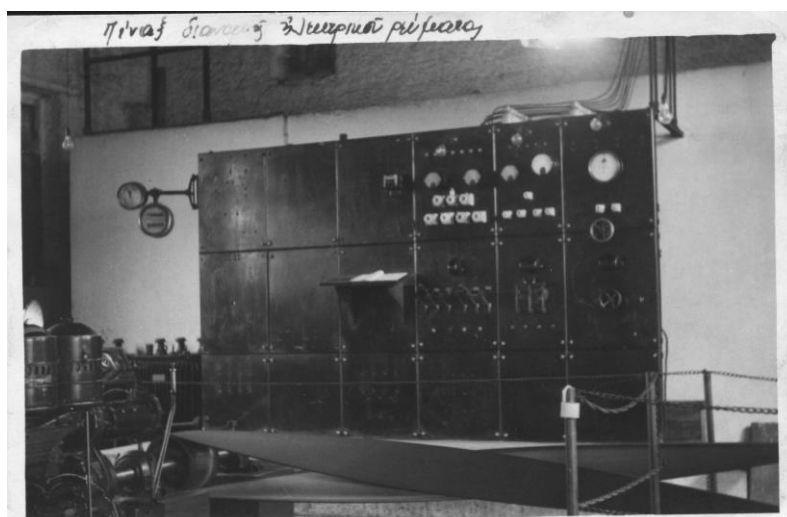
6. Εξωαγροτικές δραστηριότητες

Στις εξωαγροτικές, αλλά κοινωνικές, δραστηριότητες του Συνεταιρισμού, εγγράφεται η απόφαση για την ίδρυση εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος το 1928 και η ανάληψη της λειτουργίας ηλεκτροφωτισμού της κωμόπολης.

Η Ηλεκτρική Εταιρεία Ερυθρών (1928-1957)

Η έναρξη παραγωγής ηλεκτρικού έγινε το 1932 με επέκταση του δικτύου διανομής και της παροχής κινητήριας δύναμης στην εκκολαπτόμενη βιοτεχνία και στις οικίες, με πολύ μικρές και δύσκολες, εμπόλεμες περιόδους διακοπής της παροχής, μέχρι την εξαγορά του από τη ΔΕΗ το 1957.

Εσωτερικό της ηλεκτρικής εταιρείας. Ο πίνακας διανομής του ηλεκτρικού ρεύματος

7. Κοινωνικό και κοινωφελές έργο

Καθ' όλη τη διάρκεια της δραστηριοποίησής του ο Συνεταιρισμός έχει να επιδείξει μια ποικίλη κοινωνική προσφορά προς το ευρύτερο σύνολο. Στο κοινωνικό του έργο περιλαμβάνεται:

- Η υλική ενίσχυση εκπαιδευτικών θεσμών όπως το Δημοτικό με επιχορήγηση για την αγορά διδακτικών οργάνων (1922) και κατασκευή θρανίων (1923), το Γυμνάσιο (1922), η Οικοκυρική Σχολή Ερυθρών, η δημιουργία ταμείου (με πίστωση 15.000 δραχμών το 1922) για την ίδρυση Δημοτικού Σχολείου Θηλέων (1922-1925),
- Η οικονομική ενίσχυση για την εγκατάσταση Ειρηνοδικείου (1923).
- Η λειτουργία παντοπωλείου (1922-28) με είδη πρώτης ανάγκης για τις ανάγκες των συνεταίρων ήταν επίσης μια κοινωφελής δραστηριότητα του Συνεταιρισμού.
- Στη Κατοχή, η προσφορά επισιτιστικής βοήθειας στα αστικά κέντρα και η υποστήριξη της δράση του Φιλόπτωχου Ταμείου.
- Ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων οικογενειών των συνεταίρων/μελών του Συνεταιρισμού με την προμήθεια σιταριού, αλευριού και ελαιόλαδου (1920, 1923), όταν η τοπική παραγωγή δεν επαρκούσε και η παροχή βοήθειας στους πληγέντες από φυσικές αιτίες.

Δέσιμο άχυρου στη αχυροδετική μηχανή για παράδοση στη Γεωπονική Σχολή και στον ελληνικό στρατό (1948)

8. Σύνδεση με άλλες ομοειδείς οργανώσεις

Στις πρωτοβουλίες του Συνεταιρισμού εντάσσεται και η προσπάθεια για την ίδρυση Ενώσεως Συνεταιρισμών Αττικής και Βοιωτίας.

Με μπροστάρη το Συνεταιρισμό αλλά και με τη δραστηριοποίηση, μετά το 1960, αγροτών-επιχειρηματιών-με μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία και επενδύσεις σε αγροτικό μηχανολογικό εξοπλισμό- οι οποίοι επιχειρούσαν σε όλη τη γύρω περιοχή (Κωπαΐδα, Σχηματάρι, Τανάγρα κ.α) το Κριεκούκι δίκαια απέκτησε τον χαρακτηρισμό ως «το φλάμπουρο της περιοχής» για τη σημαντική θέση που κατείχε στη γεωργία.

Η άσκηση της γεωργίας εξακολουθεί να αποτελεί μέχρι σήμερα σημαντική οικονομική δραστηριότητα για ένα μεγάλο ποσοστό οικογενειών δεδομένου ότι ο τύπος της γεωργίας συνδυάζεται με εξω-γεωργικές δραστηριότητες και αποτελεί «ένα ευρύτατα διαδεδομένο μοντέλο» στον ελληνικό χώρο (Ζακοπούλου 1999:136). Σήμερα η γεωργία εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική συμπληρωματική οικονομική δραστηριότητα που ενισχύει το εισόδημα των νοικοκυριών χωρίς να περιορίζεται στα αυστηρά πλαίσια του γεωργικού αλλά διευρύνοντας τις δραστηριότητες προς τον ευρύτερο αγροτικό τομέα (μεταποίηση, εμπορευματοποίηση αγροτικών προϊόντων κ.ά).

Η γεωργία σήμερα στο Δ. Ερυθρών διατηρεί τον οικογενειακό της χαρακτήρα και πορεύεται σε ένα δύσκολο δρόμο καθώς η προοπτική ανάπτυξή της προσκρούει σε εσωτερικούς, ως προς την κοινότητα, παράγοντες (εδαφο-κλιματολογικές συνθήκες, μικρή ιδιοκτησία, έλλειψη αρδεύσιμου νερού) όσο και σε εξωτερικούς παράγοντες (δεσμεύσεις Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έλλειψη επιδοτήσεων για τεχνολογικό εξοπλισμό και βιομηχανικές αγροτικές εγκαταστάσεις, καθορισμός καλλιεργειών, εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και αντίστοιχη πτώση των τιμών, φορολόγηση των αγροτικών εισοδημάτων κ.ά).

Η γη των Ερυθρών, ανήκοντας στο λεγόμενο «περιαστικό αγροτικό χώρο» (Μωυσίδης –Ντύκεν 1999), αποτελεί με αυτή του Συκάμινου στον Ωρωπό τις μόνες καθαρά αγροτικές περιοχές της Αττικής, βρίσκεται ανάμεσα στην αστικοποιημένη και βιομηχανικά αξιοποιημένη αττική γη από τη μια μεριά και τις εντατικά παραγωγικές και αρδευόμενες καλλιέργειες του βοιωτικού κάμπου από την άλλη, και μάχεται να διατηρήσει τον αγροτικό της χαρακτήρα.

Με την είσοδο στον 21^ο αιώνα και τις γενικότερες αλλαγές που έχουν επέλθει στον αγροτικό τομέα καθώς και στο νομοθετικό/θεσμικό του πλαίσιο, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ερυθρών έχει να αντιμετωπίσει νέες προ(σ)κλήσεις και δυνατότητες και να επιδείξει νέες δυναμικές για να αποκτήσει ξανά ηγετικό ρόλο στα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα της περιοχής.

Επιδιώκοντας μέσα από το ισχύον νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο, τον επαναπροσδιορισμό και την ενίσχυση του ρόλου του στην αγροτική οικονομία της τοπικής αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας.

Εκφράζοντας το συνεταιριστικό συλλογικό πνεύμα¹ που διέπεται από αξίες ζωής (αλληλοβοήθεια, αλληλοϋποστήριξη, κοινωνική αλληλεγγύη κ.ά), αυτό το συνεταιριστικό πνεύμα που για έναν αιώνα έβαλε τη δική του ανεξίτηλη σφραγίδα στον εκσυγχρονισμό, στην πρόοδο, στον πολιτισμό αυτού του τόπου αλλά και της ευρύτερης περιοχής.

Κλείνοντας το σύντομο αυτό διάβα στην 100χρονη πορεία του Συνεταιρισμού ευχόμαστε -και πιστεύω ότι εκφράζω όλους και όλες σας- να εορτάσει και την επόμενη, δεύτερη 100ετία, με ανάλογη των περιστάσεων δυναμική και συλλογική δραστηριότητα σφραγίζοντας το παρόν και το μέλλον του τόπου μας.

Μέλη του συμβουλίου και του προσωπικού του Γ. Π. Συνεταιρισμού κατά την αναχώρησή τους από τα γραφεία για συμμετοχή στις εκδηλώσεις του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου 1955.

¹ Χαρακτηριστικό του συνεταιριστικού πνεύματος που διέκρινε τους Κριεκουκιώτες είναι το γεγονός που μας διηγήθηκε ο αγρότης-συνέταιρος Δημήτριος (Μήτσος) Κ. Σωτηρίου 87 ετών: «Είχε συνέλευση ο συνεταιρισμός γύρω στο 1929-30. Ο Θανάς' Τζαβάρας πάντρευε την πρώτη κόρη του, την Ελένη. Το απόγευμα περάσανε οι συμπεθέροι με τη νύφη και πήγαιναν στην εκκλησία και του είπαν: «Θανάς' σκόι βάιζα, νούσεα εδέ βαν ν' κλίσ π'ρ στεφανώσετ'» [Θανάση πέρασε η κόρη, η νύφη και πάει στην εκκλησία να στεφανωθεί] και απαντάει «Νάνι νούκου ντο λεμ' νταρσ'μ ντο βέμι π'ρ πράρε!» [Τώρα δεν θα αφήσουμε το γάμο να πάμε για πουρνάρια!] όπου στην συγκεκριμένη περίπτωση ο γάμος ήταν η συνέλευση του συνεταιρισμού όπου συμμετείχε!!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελίδης Π. -Ψυχογιός Δ.-Ναούμη Μ.-Μιχαλακοπούλου Α.-
Παπαπέτρου Γ.-Νομικού Ε. 1981, *Το αγροτικό συνεταιριστικό πρόβλημα της χώρας*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

Αλιβιζάτος Μ., 1939α, *Η γεωργική Ελλάδα και η εξέλιξίς της*.

Αλιβιζάτος Μ., 1939β, *Γεωργικοί συνεταιρισμοί και συντεχνιακή οργάνωσις*, Αθήναι.

Αλιβιζάτος Μ., 1939γ, *Οι Συνεταιρισμοί και το αγροτικόν μέλλον της Ελλάδος*, Αθήναι.

Αναγνωστόπουλος Ν.Η και Αναγνωστόπουλος Δ.Σ (1939), *Η περιφέρεια Θηβών*, Αθήναι, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.

Balta E. 1992, "Rural and urban population in the Sancak of Euripos in the early 16th century", *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών*, Vol.29 (1990-91), pp.55-185.

Economou Andromachi 2013, "Agricultural modernization and social transformation in a Greek rural town. The role of the agricultural credit co-operative of Erythrae (1915-2010) στο Hellen Gardikas-Katsiadakis-Catherine Bregianni (eds), *Agricultural Co-operatives in South and Central Europe 19th-20th century. A comparative approach*, Academy Of Athens, Modern Greek History Research Centre, σελ. 251-266.

Ζακοπούλου Ε. 1999, «Πολυαπασχολούμενοι και Γεωργία: προς μία νέα ανίχνευση ενός πολυδιάστατου φαινομένου» στο Κασίμης Χ.-Λουλούδης Λ. (επιμ.) *Υπαιθρος χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, σ.115-147, Αθήνα, Πλέθρον.

Μωυσίδης Α. – Ντύκεν Μ.-Ν. 1999, «Περιαστικός αγροτικός χώρος στην Ελλάδα:Το παράδειγμα της Αττικής» στο Κασίμης Χ.-Λουλούδης Λ. (επιμ.) *Υπαιθρος χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, σ.149-187, Αθήνα, Πλέθρον.

Οικονόμου Α. 1992, «Όψεις της οικονομικής εξέλιξης και της κοινωνικής συγκρότησης των χωριών Βίλια και Κριεκούκι», *Πρακτικά Β' Συμπόσιον Ιστορίας-Λαογραφίας Β.Δ Αττικής*, Ασπρόπυργος, σ. 93-102.

Οικονόμου Ανδρομάχη, 2007, *Φύση, τεχνολογία και κοινωνία στις ορεινές κοινότητες του Κιθαιρώνα*, Οδυσσέας, Αθήνα.

Οικονόμου Κ.Δ 2004, *Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Ερυθρών (ΣΥΝ.Π.Ε). Δραστηριότητες και κατακτήσεις της πρώτης 50ετίας 1915-1965*, Αθήνα, έκδοση του ίδιου.

Παπαγαρυφάλλου Παναγιώτης, 1973, *Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί εν Ελλάδι 1821-1940*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Παπαπέτρου Κ. Δ., 1969, *Ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Ερυθρών*, ανάπτυπον εκ του Δελτίου Αγροτικής Τραπέζης, τεύχος 171, χ.σ.

Σολωμός Παναγιώτης 1962, *Αι Ερυθραί κατά το έτος 1962*, (πολυγρ.)

Τσαλίκης Αθανάσιος 1965, *Η περίπτωση του Δήμου Ερυθρών το 1964. Κοινωνιολογική μελέτη*, Αθήναι, (πολυγρ.)

Φίλιππας Μ. Γεώργιος 1939, *Γεωργοοικονομική μελέτη της κοινότητος Ερυθρών Μεγαρίδος*, (πολυγρ.)